

Fenomeenbeschrijving

Anti-institutioneel gedachtegoed wordt gekenmerkt door een fundamenteel wantrouwen, woede en onrechtvaardigheidsgevoel richting de overheid en instanties, zoals wetenschap en media. De kern van het gedachtegoed draait om een 'kwaadaardige elite' die internationaal en in Nederland aan de macht is, die de bevolking angst aanjaagt en gehoorzaamheid afdwingt om zo haar eigen 'geheime agenda' uit te rollen. Het narratief is toepasbaar op diverse actualiteiten en daarom ook aantrekkelijk voor een ideologisch divers publiek. Grote maatschappelijke gebeurtenissen worden verklaard als onderdeel van samenzweringen en een vooropgezet plan met totale wereldcontrole als uiteindelijk doel.

Sociale media en alternatieve nieuwsbronnen spelen een belangrijke rol binnen de verspreiding van de complottheorie. Een belangrijke sub-stroming binnen het anti-institutioneel gedachtegoed is de [soevereinen](#) beweging. Ook hebben bekende complottheorieën zoals, [QAnon](#) en Deepstate een link met anti-institutioneel gedachtegoed.

Sinds de coronapandemie spreken meer Nederlanders zich kritisch uit over de overheid en beleidskeuzes. De manier waarop overheidsinstituties handelen en communiceren heeft directe invloed op de dreiging van het anti-institutioneel extremisme en de weerbaarheid hiertegen. De overtuigingen komen vaak voort uit terechte zorgen en grieven over eigen leven en falend overheidsbeleid, zoals de toeslagenaffaire en het Groningen-dossier.

Van complot denken naar extremisme en terrorisme

Aanhangers van anti-institutioneel gedachtegoed zijn in de basis niet gericht op het gebruik van geweld. Maar de ideeën kunnen echter wel een startpunt zijn van een radicaliseringsproces richting gewelddadig extremisme en terrorisme. Hierbij wordt uitgegaan van een onvermijdelijke confrontatie tussen "de elite" of overheid en "het volk", waarbij gewelddadig verzet en het oproepen tot burgerlijke milities als noodzakelijk en gerechtvaardigd worden gezien. De afgelopen jaren krijgen Nederlandse ambtsdragers steeds vaker te maken met bedreiging, intimidatie en geweld. Het gaat hierbij onder andere om functies die het gezicht van de overheid vormen, zoals baliemedewerkers van de gemeente, politici, hulpverleners en deurwaarders. Een aanzienlijk deel van deze incidenten is terug te voeren op personen met anti-institutioneel extremistische overtuigingen.

Ondermijning van de democratische rechtsorde

Het anti-institutionele narratief kan op de lange termijn zorgen voor een afname in vertrouwen in de overheid, rechtspraak, (traditionele) media en de wetenschap.

Herkennen en signaleren

- Taalgebruik waaruit blijkt dat het volk wordt onderdrukt door de overheid, zoals: "er komen tribunalen" en "Volk wordt wakker".
- Sociale kring wordt kleiner en gelijkgestemden worden opgezocht.
- Soeverein gedachtegoed en handelingen, zoals het niet betalen van belastingen, diplomatieke paspoorten, ambassade bordjes voor een woonhuis.
- In extreme gevallen legitimering van (gewelddadige) actie tegen de overheid.

Handelingsperspectief voor gemeenteprofessionals

- Vertrouwen van de samenleving (her)winnen door je als overheidsprofessional betrouwbaar te tonen en transparant te communiceren. Neem bezwaren van burgers serieus en communiceer duidelijk over de afwegingen bij genomen besluiten.
- Wees een benaderbare en rechtvaardige overheid.
- Zet in op burgerschapsvorming en mediawijsheid.
- Blijf in gesprek en luister naar iemands verhaal en sluit aan bij gevoelens zonder overtuigingen goed of af te keuren.
- Zet in op maatschappelijke betrokkenheid en dialoog om mogelijk kwetsbare groepen aangehaakt te houden en hen perspectief te bieden.
- Benader een casus vanuit verschillende perspectieven: naast veiligheidsmaatregelen is ook een zorggerichte en sociale benadering nodig.
- Meld zorgen of acuut gevaar altijd bij de politie of het Zorg- en Veiligheidshuis.

Meer weten?

[Radar Advies en Verwey Jonker rapport](#): onderzoek in opdracht van het WODC naar anti-institutionalisme in Nederland

[AIVD rapport](#): Anti-institutioneel extremisme in Nederland: een ernstige dreiging voor de democratische rechtsorde?

[Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland](#)- NCTV
[Training Anti-institutioneel extremisme](#) – Rijksinstituut Tegengaan Radicalisering